

Р. В. Стаднійчук<https://orcid.org/0000-0001-7725-1471>

доктор філософії, доцент,

ПВНЗ «Херсонський економічно-правовий інститут»

СИСТЕМНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ КОНФЛІКТАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті обґрунтована необхідність та перспективи управління соціальними конфліктами в умовах глобалізації. Представлені комплексні системи попередження соціальних конфліктів у світі. Доведено, що система попередження загроз соціальних конфліктів має містити своєчасні ефективні програмні заходи щодо їх запобігання, які повинні реалізуватись на латентних стадіях розвитку конфліктів. Розроблено науковий підхід до представлення системних характеристик управління соціальними конфліктами, які передбачають взаємодію системи моніторингу, попередження й реагування, на основі оптимізації методів реагування на можливості виникнення соціальних конфліктів з метою відслідковування мотивів учасників конфлікту та їх зміни. Систематизовані характеристики ефективної системи попередження соціальних конфліктів та можливих кризових явищ. Представлено системні характеристики та функції акторів у сфері забезпечення попередження соціальних конфліктів та їх моніторингу. Визначено, що результатом управління соціальними конфліктами є оцінка стану функціонування суспільства в умовах глобалізації, що дозволяє обрати ефективні заходи для їх своєчасного попередження. Визначено зовнішні та внутрішні складові системи управління соціальними конфліктами. Зовнішні передбачають оцінку зв'язків соціально-економічних, військово-політичних, інтеграційних компонентів національної безпеки та відповідними конфліктами між країнами. Внутрішня компонента системи передбачає оцінку ризиків виникнення внутрішніх конфліктів, яка включає такі етапи: 1) розробка баз даних; 2) аналіз особливих ситуацій та випадків соціальних конфліктів; 3) розробка статистичних моделей для прогнозування ризику соціальних конфліктів у країнах світу; 4) застосування моделей для прогнозування ризиків виникнення різних форм соціальних конфліктів; 5) розробка заходів публічної політики щодо забезпечення національної безпеки. Обґрунтовані напрямки вдосконалення комплексної систем управління соціальними конфліктами в умовах глобалізації, які систематизовані у дві глобальні групи: 1) синтез методології кількісного та якісного аналізу ситуацій неспроможності державних інститутів вирішувати соціальні конфлікти; запровадження моніторингу та оцінки процесів негативного соціального розвитку на мікрорівні, які призводять до активізації соціальних конфліктів.

Ключові слова: соціальний конфлікт, управління, глобалізація, система, моніторинг.

Постановка проблеми. За останні двадцять років розв'язання конфліктів, спільний підхід до вирішення соціальних конфліктів, було представлено в нових демократіях у спробі розвинути здатність громадянського суспільства до управління конфліктами. Вирішення конфліктів дає людям можливість ефективно відстоювати власні інтереси ненасильницьким, конструктивним способом шляхом систематичних освітніх зусиль, тренінгів, діалогових ініціатив і практики посередництва. Це дає людям можливість вирішувати, долати та перетворювати труднощі й антагонізм на джерело позитивних соціальних змін і, таким чином, змінювати негативну психологічну реакцію людей на конфлікти.

У цьому вигляді вирішення соціальних конфліктів у нових демократіях – громадянське суспільство надає громадянам, а також практикам навички та можливості практикувати, як виражати та розв'язувати розбіжності в безпечному та конструктивному середовищі. У спробі надати додаткову інформацію про практику вирішення соціальних конфліктів громадянським суспільством та її вплив на нові демократії, нами розглядаються існуючі зусилля організацій громадянського суспільства щодо просування методологій вирішення конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденції формування та розвитку соціальних конфліктів були предметом дослідження вітчиз-

няних та зарубіжних науковців. У науковий обіг поняття теорії соціального конфлікту ввів Г. Зіммель. Т. Парсонс [1, с. 94–186], Л. Козер [2, с. 63–127], М. Вебер [3, с. 26–27] та інші визначили власні підходи до визначення ролі та функцій конфлікту у розвитку соціальної системи та його впливу на національну безпеку. На сучасному етапі питання попередження соціальних конфліктів досліджували С. Алексєєв, Е. Афонін [4, с. 265–289], М. Пірен [5, с. 67–184], Ю.Калюжна [6] та ін.

Значний досвід напрямів з врегулювання й попередження соціальних конфліктів у різних країнах світу набули ООН, державні, регіональні та громадські організації.

Мета статті полягає у проведенні комплексного аналізу досвіду функціонування систем попередження соціальних конфліктів та удосконаленні управління соціальними конфліктами в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. У науковій праці М. Вебера «Методології соціальної науки», конфлікт розглядається, як важлива складова соціального життя, а мир є відповідною зміною форм конфлікту, учасників конфлікту, зміна самого предмету конфлікту тощо [3, с. 26–27]. Питання щодо взаємозв'язку і взаємозалежності соціального конфлікту й стабільності функціонування суспільства в умовах глобалізації є досить суперечливими, адже соціальний конфлікт може як призвести до суспільних загроз так і до розвитку соціально-економічних систем. Тобто соціальний конфлікт має як негативні, так і позитивні функції й наслідки. Американським соціологом Т. Парсонсом конфліктна поведінка розглядається як девіантна, а соціальний конфлікт – ознака хвороби соціального організму [1, с. 94–186]. Л. Козер конфлікти розглядав з позитивної точки зору, а саме як функцію сприяння соціальної системи до розвитку й оновлення, акцентуючи увагу на можливих недоліках й проблемах [2, с. 63–127]. У свою чергу соціальний конфлікт володіє значною кількістю деструктивних функцій, які проявляються як результат довгострокового ігнорування соціально-економічних, політичних, культурно-релігійних та інших проблем. Соціальні конфлікти спроможні суттєво дестабілізувати всю соціальну систему, роблячи її вразливою до зовнішніх загроз, пригнічуючи темпи соціально-економічного, політичного й духовного розвитку суспільства [6].

Особливої уваги потребує розробка системи попередження соціальних конфліктів в умовах

глобалізації. На нашу думку, система попередження загроз соціальних конфліктів має містити своєчасні ефективні програмні заходи щодо їх запобігання, які повинні реалізуватися на латентних стадіях розвитку конфліктів. Міжнародна практика доводить, що своєчасне й результативне попередження соціальних конфліктів можливе лише за умови врахування інтересів й налагодження співпраці між стейкхолдерами: міжнародними організаціями, різними військово-політичними альянсами, урядами країн, науково-дослідними інститутами та громадськими організаціями.

Починаючи з 70–80 рр. ХХ століття активно розвиваються концептуальні підходи до формування систем попередження різних форм соціальних конфліктів та наявності конфліктних ситуацій. Одним із основних компонентів оцінки на даному етапі й до сьогодні є моніторинг захисту прав людини. Комісією ООН з прав людини у 1987 р. засновано спеціальний департамент, до функцій якого входить попередження про наявність конфліктних ситуацій та запобігання ескалації насилля. Завданнями такої системи, перш за все, є прогнозування негативного розвитку загроз безпеці людини, поширення небезпечних хвороб, зростання потоків біженців та інших наслідків соціальних конфліктів.

У 90-х рр. ХХ століття почалась розробка систем попередження соціальних конфліктів другого покоління, які поєднують інформацію, яка отримана з відкритих джерел та результати проведених досліджень. У розробці систем попередження соціальних конфліктів приймають участь фахівці урядових, міжурядових, міжнародних та неурядових організацій.

Метою представлених систем, які реалізуються на національному рівні у США, Франції та Німеччині, є ідентифікація внутрішніх та зовнішніх загроз інтересам країн і розробка програм попередження соціальних конфліктів. Однак внаслідок того, що відповідні національні системи слугують інтересам конкретної країни, тому отримана інформація не завжди доступна громадськості. Системи, які функціонують на міжурядовому та міжнародному рівнях, мають чітко виражений регіональний характер. Так, ОБСЄ, EU Crisis Watch орієнтуються на дослідженні кризових ситуацій в Європі, FEWER – на пострадянському просторі та в Африці, CEE-AC – у Центральній Африці. Зазвичай такі системи використовують відкриті джерела інформації а результатом роботи є комплексні

аналітичні звіти. Однак жодна з діючих систем попередження не передбачає розробку формалізованого протоколу за результатами оцінки соціальних конфліктів [6, с. 380–383].

Запропонований нами системний підхід до управління соціальними конфліктами в умовах глобалізації складається з двох компонентів: зовнішній та внутрішній. Зовнішньо-орієнтована складова системи управління соціальними конфліктами передбачає оцінку зв'язків між соціально-економічною, військово-політичною, інтеграційною компонентами національної безпеки та відповідними конфліктами між країнами. Графічно такий процес представимо на рис. 1.

Найважливішим фактором, який формує передумови виникнення соціальних конфліктів є обсяг й динаміка зовнішньої торгівлі країни. Саме зовнішня торгівля є дієвим інструментом сучасної дипломатії. Торговельна політика, державна підтримка стратегічних галузей, допомога країнам, що розвиваються, примусові зміни урядів у нестабільних країнах або країнах-супротивниках є «продовженням античної ворожнечі між націями за допомогою нових, постіндустріальних методів» [7, с.88-98].

Другим важливим компонентом комплексної системи управління соціальними конфліктами в умовах глобалізації внутрішньо-орієнтована, яка передбачає оцінку ризиків виникнення внутрішніх конфліктів. Концептуальний підхід до оцінки ризиків загроз внутрішніх конфліктів представлений на рис. 2.

Перший рівень функціонування системи оцінки ризику виникнення соціальних конфліктів передбачає визначення певних типів соціальних конфлік-

тів, а саме: конфлікт між урядовими й неурядовими інститутами, між неурядовими або всередині неурядових інститутів. На основі визначення типів конфліктів формуються три різних сфери аналізу: 1) аналіз механізмів, які призводять до конкретної дії або навпаки, запобігають виникненню конфліктів між урядом та неурядовими інститутами; 2) аналіз динаміки конфліктних відносин між неурядовими інститутами, ідентифікація рівня загроз для суб'єктів інших інститутів, визначення стратегій та інститутів, які можуть сприяти запобіганню загроз; 3) аналіз механізмів виникнення загроз всередині певного інституту.

Усі представлені сфери аналізу на сьогодні не отримали достатньої уваги з боку відповідних аналітичних центрів, які проводять щорічний моніторинг ситуацій конфліктів, насамперед, як результат технічних проблем та перешкод в отриманні первинної достовірної інформації.

На другому рівні відбувається ідентифікація рівня ризиковості соціальних конфліктів: ненасильницькі форми конфліктів; обмежене локальне насилля; процес поширення насилля на різні верстви населення; масштабне насилля у формі геноциду або громадянської війни.

Третій рівень передбачає дослідження функцій національних та міжнародних інститутів, діяльність яких орієнтована на запобігання й розв'язання конфліктів, у тому числі соціальних.

Оцінка факторів, які впливають на тривалість стабільності (миру) проводиться в контексті поєднання інституціональних, соціально-економічних, політичних, культурно-релігійних чинників, які сприяють формуванню умов для безпечності та стабільності.

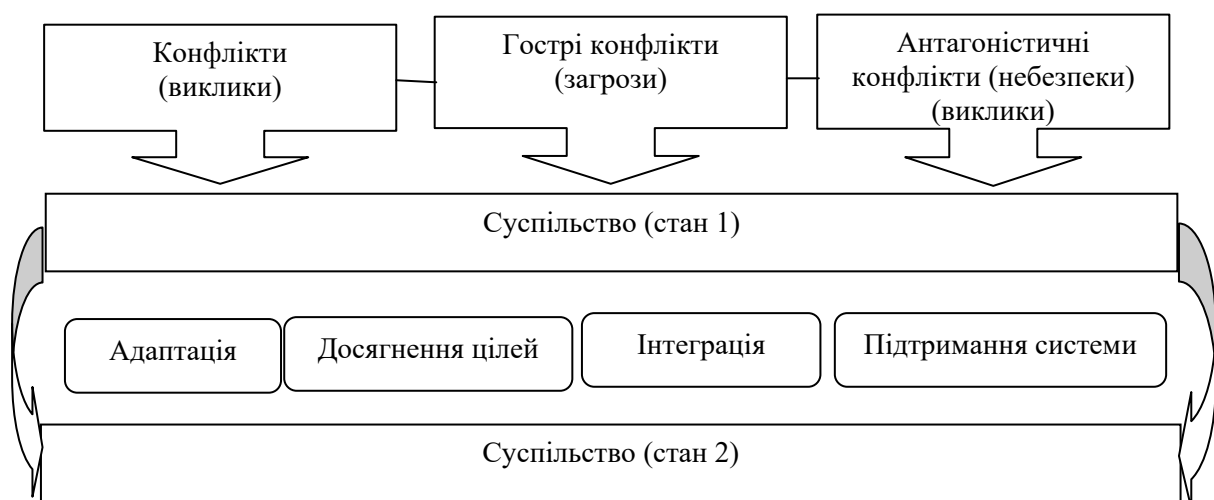

Рис. 1. Співвідношення соціальних конфліктів та суспільства в умовах глобалізації

*Джерело: побудовано автором

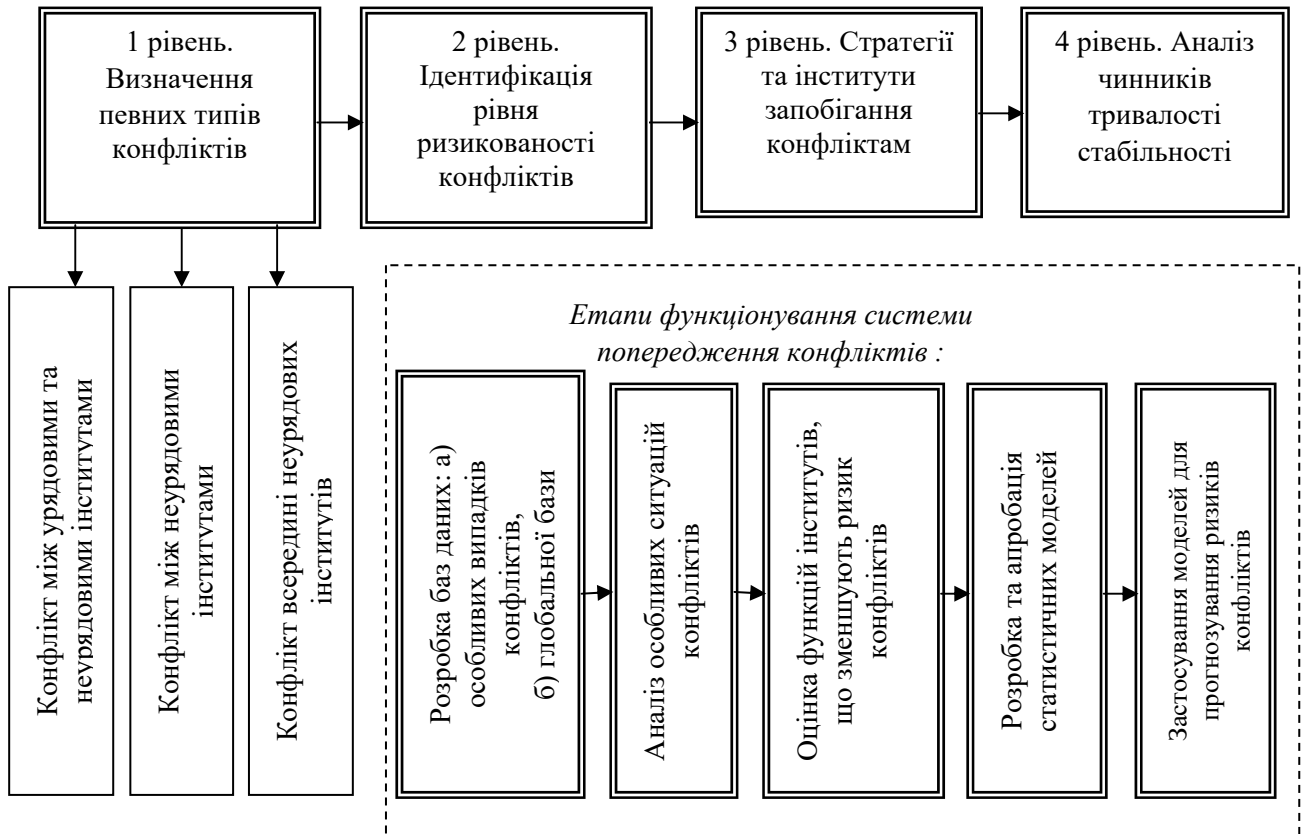

Рис. 2. Концептуалізація функціонування системи оцінки ризику виникнення соціальних конфліктів в умовах глобалізації

*Джерело: побудовано автором

До етапів функціонування системи попередження соціальних конфліктів в умовах глобалізації запропоновано віднести:

1. Розробку баз даних. Перш за все необхідно сформулювати базу даних країн, в яких спостерігаються ситуації соціальних конфліктів за різним рівнем їх ризикованості, що дозволяє сфокусуватись на механізмах виникнення ризиків, систематично проаналізувати різні стадії розвитку конфліктів. На особливу увагу заслуговують країни, які пройшли шлях від ненасильницьких форм конфліктів до масштабної громадянської війни. Формування глобальної бази даних конфліктів, які мали місце у світі, починаючи з 1945 р., комбінуючи дані трьох найбільш масштабних глобальних баз даних: 1) Minorities at Risk; 2) Correlates of War; 3) World Bank. Запропонована нами нова база даних дозволить проводити статистичний аналіз соціальних конфліктів ґрунтуючись на моделях сумісності, структурних рівняннях, економіко-математичних моделях для оцінки синергетичного впливу факторів-стимуляторів й дестимуляторів на виникнення соціальних конфліктів.

На відміну від вже існуючих глобальних баз даних конфліктів, в яких інформація систематизована відповідно до однієї із загроз – дискримінації, конкуренції, спірної території, право власності, база даних, що пропонується нами, враховує синергетичний ефект впливу відразу декількох причин соціальних конфліктів, що сприяє проведенню комплексного аналізу взаємозв'язку між різними факторами соціального конфлікту. Тобто враховуємо закон синергії: синергетичний вплив декількох факторів соціального конфлікту дає абсолютно інший ефект, ніж вплив кожного окремого фактора.

2. Другий етап представляє собою аналіз специфічних ситуацій та випадків соціальних конфліктів: оцінка функцій інститутів (формальних та неформальних), які сприяють або навпаки, зменшують ризик загострення конфліктів; виявлення факторів, які підсилюють ризик загострення соціальних конфліктів.

3. Розробка статистичних моделей для прогнозування ризику загострення соціальних конфліктів у країнах світу.

4. Застосування моделей для прогнозування ризиків виникнення різних форма соціальних

конфліктів в країнах Європейського Союзу, країнах-кандидатах на членство в ЄС, Західних Балканах та країнах добросусідства, включаючи Україну.

5. Розробка заходів публічної політики щодо забезпечення національної безпеки.

Представлена нами система попередження соціальних конфліктів в умовах глобалізації призначена виконувати наступні функції:

1) забезпечувати осіб, які приймають рішення у сфері національної безпеки, інформацією про наявність соціальних конфліктів. Це дозволить своєчасно розробляти заходи структурно-інституціональної політики для їх запобігання або мінімізації ризиків;

2) якщо країна знаходиться у стані кризи, використання системи дозволяє оптимізувати антикризові заходи;

3) покращення системи прийняття рішень за допомогою систематичного моніторингу індикаторів соціального конфлікту та експертних оцінок;

4) слугувати основою для розробки спільних з міжнародними організаціями стратегій міжнародної та регіональної безпеки.

Використання системи орієнтовано на розробку заходів, які дозволяють синергетично поєднати зусилля й інтереси неурядових, урядових, міжнародних та громадських організацій, діагностувати соціальні конфлікти на початкових стадіях їх виникнення, оптимізувати витрати на розв'язання конфліктів та ліквідацію наслідків неспроможності держави, запобігти виникненню конфліктів у майбутньому.

До напрямів подальшого вдосконалення комплексної систем управління соціальними конфліктами в умовах глобалізації запропоновано віднести сукупність заходів. По-перше, синтез методології кількісного та якісного аналізу ситуацій неспроможності державних інститутів вирішувати соціальні конфлікти, а саме: 1) адаптація шляхів попередження системи оцінки неспроможності держави та конфліктного потенціалу суспільства до системи соціальних конфліктів; 2) розробка та впровадження інформаційно-комунікаційних інноваційних технологій щодо візуалізації та аналізу для збору інформації про розвиток ситуацій соціального конфлікту; 3) розробка більш складного та детального програмного забезпечення аналізу причин виникнення соціальних конфліктів, мотивації учасників та відносин між учасниками конфліктів, особливо, приймаючи до уваги важливість політичної культури та правил

прийняття рішень для розгортання конфлікту; 4) розвиток глобальних баз даних для проведення оцінки й діагностики різних ситуацій конфлікту, особливо, у перспективі зменшення важливості глобальних джерел інформації; 5) пристосування баз даних до потреб осіб, які приймають рішення щодо вибору конкретних стратегій попередження або вирішення соціальних конфліктів.

По-друге, запровадження моніторингу та оцінки процесів негативного соціального розвитку на мікрорівні, які призводять до активізації соціальних конфліктів, а саме: 1) оптимізація управління системами попередження конфліктів шляхом залучення місцевих органів влади та громадських організацій до збору інформації й оцінки факторів-стимуляторів конфліктів і аналізу поведінки, яка призводить до розгортання соціальних конфліктів; 2) зміцнення інституціональної спроможності організацій, які залучені до моніторингу, впровадження інноваційних технологій, автоматизованих систем прийняття рішень тощо; 3) становлення єдиної регіональної, національної мережі-платформи для моніторингу соціальних конфліктів, що також сприяє більш інтенсивному обміну досвідом між проведеними дослідженнями.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Очевидно, що в будь-якому середовищі конфлікт неминучий. Хоча наявність конфлікту в основному сприймається як негативний ефект, іноді це може бути корисним для людини, групи чи організації. Більшість вчених з управління конфліктами погодяться, що в конфлікті важливо те, як його вирішують. Конфлікт може викликати потребу в пошуку нових фактів і рішень, покращити згуртованість, навчити як отримати максимальну користь в кожній ситуації та використовувати її, щоб визначити можливість навчання або ж можливість лідерства. Менеджери також можуть використовувати це як можливість змінити ситуацію на краще. Однак якщо конфлікти погано врегульовані, вони можуть знизити продуктивність, призводять до затримок і збільшення витрат у прийнятті рішень, посилення міжособистісної або міжгрупової ворожості (наприклад суперечки/агресія, призводять до поганої співпраці, підвищують рівень стресу, зниження морального духу/відданості та залученості та призводять до приховування інформації і ресурсів). Нами представлена система попередження соціальних конфліктів в умовах глобалізації та чіткий алгоритм дій. До напрямів подальшого вдосконалення комплекс-

сної систем попередження соціальних конфліктів запропоновано віднести сукупність заходів: синтез методології кількісного та якісного аналізу ситуацій неспроможності державних інститутів вирішувати соціальні конфлікти; запровадження моніторингу та оцінки процесів негативного соціального розвитку на мікрорівні, які призводять до активізації соціальних конфліктів.

Список використаної літератури:

1. Парсонс Т. Система современных обществ / Пер. с англ. Л. Седова и А. Ковалева / под ред. М. Ковалевой. М.: Аспект Пресс, 1998. 270 с.
2. Козер Л. Функции социального конфликта / пер. с англ. О. Назаровой; под. общ. ред. Л. Ионина. Москва : Дом интеллектуальной книги : Идея-пресс, 2000. 205 с.
3. Weber M. The Methodology of the Sciences, trans. and ed. Edward A. Shits and Henry A. Finch. Glencoe, Ill.: The Free Press, 1949, P. 26–27.
4. Афонін Е. Концептуальні засади взаємодії політики й управління : навч. посібник / авт. кол.: Е. Афонін, Я. Бережний, О. Валевський та ін. ; за заг. ред. В. Ребкала, В. Шахова, В. Голубь, В. Козакова. Київ : НАДУ, 2010. С. 265–289.
5. Пірен М. Конфліктологія : підручник. Київ : МАУП, 2003. 360 с.
6. Калюжна Ю. Попередження соціальних конфліктів: інформаційний аспект. Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник». 2017. Випуск 122. С. 380–383.
7. Колах В. Сучасні тенденції в захисті національних інтересів від російської пропаганди. Стратегічні пріоритети. 2016. № 1. С. 88–98.

Stadniichuk R. V. System characteristics of social conflict management in globalization

The article substantiates the necessity and prospects of managing social conflicts in the conditions of globalization. Comprehensive systems for preventing social conflicts in the world are presented. It is proved that the system of prevention of threats of social conflicts should contain timely and effective program measures for their prevention, which should be implemented at the latent stages of the development of conflicts. A scientific approach has been developed to present the system characteristics of social conflict management, which involve the interaction of the monitoring, prevention and response system, based on the optimization of response methods to the possibility of social conflicts in order to track the motives of conflict participants and their changes. Systematized characteristics of an effective system for preventing social conflicts and possible crisis phenomena. The system characteristics and functions of actors in the field of social conflict prevention and monitoring are presented. It was determined that the result of managing social conflicts is an assessment of the state of functioning of society in the conditions of globalization, which allows choosing effective measures for their timely prevention. The external and internal components of the social conflict management system are defined. External ones involve an assessment of the connections of socio-economic, military-political, integration components of national security and the corresponding conflicts between countries. The internal component of the system provides an assessment of the risks of internal conflicts, which includes the following stages: 1) development of databases; 2) analysis of special situations and cases of social conflicts; 3) development of statistical models for forecasting the risk of social conflicts in the countries of the world; 4) application of models for forecasting the risks of various forms of social conflicts; 5) development of public policy measures to ensure national security. Reasoned directions for improving complex systems of social conflict management in the conditions of globalization, which are systematized into two global groups: 1) synthesis of the methodology of quantitative and qualitative analysis of situations of failure of state institutions to resolve social conflicts; introduction of monitoring and evaluation of the processes of negative social development at the micro level, which lead to the intensification of social conflicts.

Key words: social conflict, management, globalization, system, monitoring.